

Marek Florek

MILITARIA Z PÓŻNOŚREDNIOWIECZNEGO FOLWARKU RYCERSKIEGO W SUCHYNII, POW. KRAŚNIK, WOJ. LUBELSKIE

Stanowisko Suchynia 11 (AZP 84-78/52) położone jest na południowym (lewym) stoku doliny Wyżnicy, w miejscu, w którym łagodny dotychczas stok podnosi się, tworząc niewielką lokalną kulminację – rodzaj płaskiego, słabo wyodrębnionego cypla. Obejmuje teren o powierzchni około 1 ha w sąsiedztwie dawnych zabudowań folwarcznych przy drodze z Kolonii Wyżnica do Kraśnika Fabrycznego. Zostało ono odkryte przez Zbigniewa Wichrowskiego z Muzeum Regionalnego w Kraśniku w końcu lat 90. ubiegłego wieku. Na podstawie zebranych w trakcie badań powierzchniowych fragmentów ceramiki wczesnośredniowiecznej, średniowiecznej i nowożytnej oraz kafli określone zostało jako osada wczesnośredniowieczna i średniowieczna oraz nowożytny folwark. Jednocześnie jednak odkrywca stanowiska sugerował możliwość istnienia na tym terenie średniowiecznego dworu rycerskiego, być może o charakterze obronnym. W trakcie kolejnej weryfikacji stanowiska jesienią 2003 r. znaleziono na powierzchni liczne materiały ceramiczne późnośredniowieczne i nowożytne, ponadto odłupki z krzemienia narzutowego i ułamki cegły „palcówki”.

W związku z planowaną budową zbiornika wodnego na Wyżnicy, wraz z towarzyszącą infrastrukturą, w latach 2003-2004 Instytut Archeologii UMCS w Lublinie na zlecenie Urzędu Miasta w Kraśniku przeprowadził na stanowisku Suchynia 11 wyprzedzające archeologiczne badania ratownicze¹. Na ich podstawie na terenie stanowiska wyróżniono następujące fazy osadnicze:

1. ślady osadnictwa pradziejowego, być może paleolitycznego, reprezentowane przez pojedyncze zabytki krzemienne z surowca narzutowego, silnie spatynowane;

2. ślady osadnictwa pradziejowego, prawdopodobnie związanego z neolitem, w postaci mało charakterystycznych wyrobów krzemienych z surowca narzutowego i świeciechowskiego;

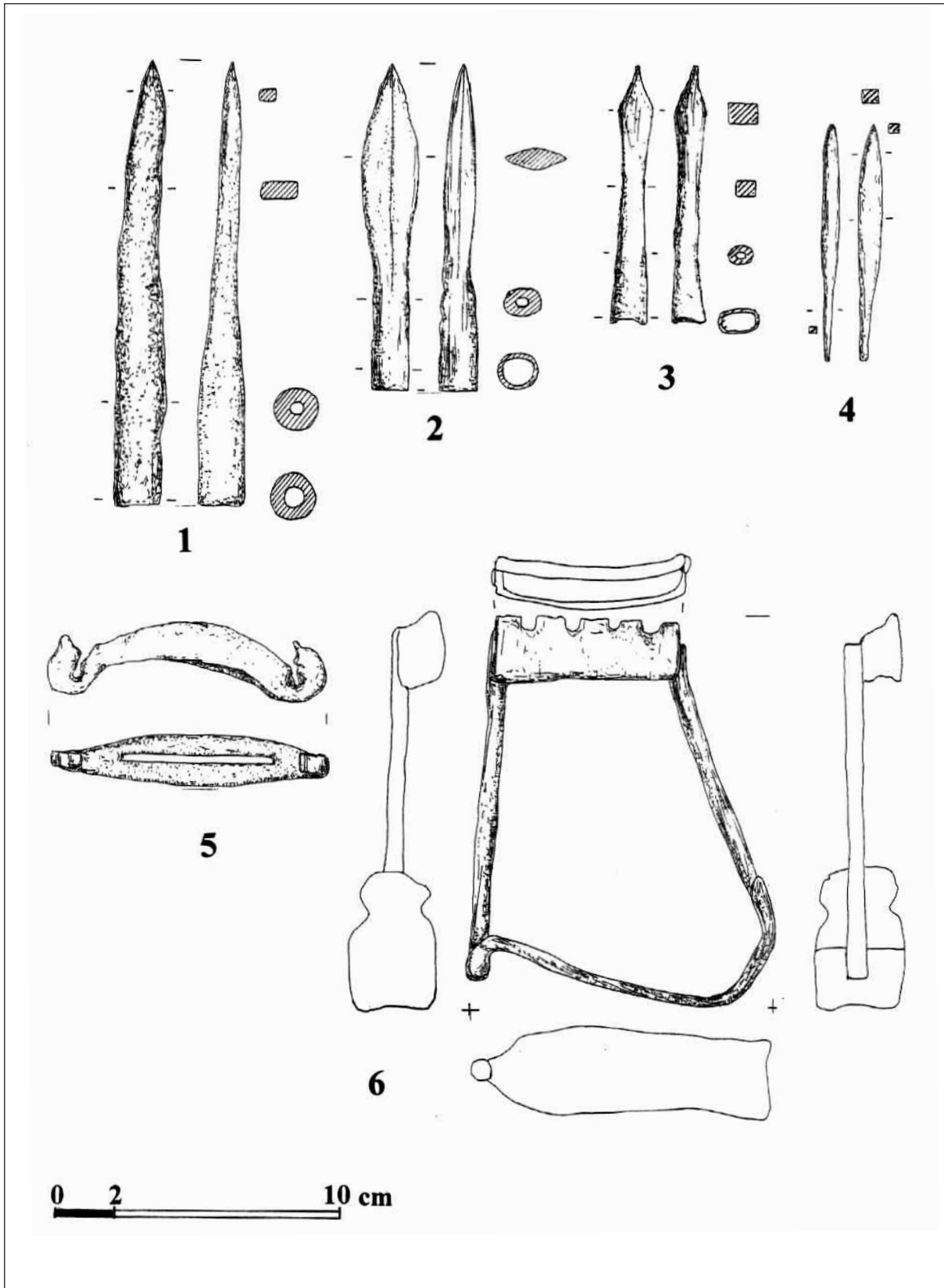
3. ślady osadnictwa kultury lużyckiej z epoki brązu w postaci znalezionych w obrębie warstwy ornej i wypełniskach młodszych obiektów pojedynczych fragmentów ceramiki;

4. osada z wczesnego średniowiecza, której pozostałość stanowią znalezione w obrębie wypełnisk młodszych obiektów fragmenty ceramiki datowanej na okres między końcem XI a 2. połową XIII w. oraz, być może, część dołów postępujących;

5. folwark (dwór?) rycerski funkcjonujący od około połowy XIV do początków 2. połowy XV w. Z tą fazą osadniczą należy łączyć przede wszystkim obiekt nr 23 – pozostałość dużego, częściowo zagłębionego w ziemię budynku drewnianego, być może o charakterze wieżowym, w którego najniższej kondygnacji mogła znajdować się kuźnia bądź warsztat metalurgiczny² oraz znalezione w jego obrębie, jak również w wypełniskach obiektów młodszych i warstwach niwelacyjnych, zabytki ruchome, w tym pojedyncze monety, militaria i oporządzenie jeździeckie, narzędzia, różnego rodzaju okucia itp., a także skarb monet z 1. połowy XV stulecia;

¹ Badaniami kierowali dr Marek Florek, dr Anna Zakościelna, dr hab. Andrzej Rozwałka, przy współpracy mgr. Sylwestra Sadowskiego, mgr. Piotra Łuczkiewicza i mgr. Marcina Juścińskiego.

² Za taką funkcją obiektu przemawiają m.in. znalezione w nim przedmioty żelazne, w tym narzędzia, różnego rodzaju okucia, podkowy, gwoździe, noże, także przedmioty uszkodzone, być może przeznaczone do naprawy bądź przekucia oraz półfabrykaty, m.in. grotów strzał, a także bryłki żuźla. Należy jednak zaznaczyć, że podana interpretacja funkcji obiektu 23, chociaż wydaje się najbardziej prawdopodobna, nie jest jedyną. Np. wg dr. hab. Andrzeja Rozwałki, współkierującego badaniami w Suchynii, obiekt 23 to rodzaj obudowanej sadzawki do przechowywania żywych ryb.

Tabl. I. Suchynia, pow. Kraśnik. 1 – grot oszczepu; 2-3 – grotы beltów; 4 – półfabrykat grotu strzały; 5 – jelec kordu; 6 – strzemię. 1-6 – żelazo. Rys. M. Florek.

Pl. I. Suchynia, Kraśnik distr. 1 – javelin head; 2-3 – boltheads; 4 – semi-finished product of arrowhead; 5 – falchion cross-guard; 6 – stirrup. 1-6 – iron. Drawn by M. Florek.

6. folwark szlachecki funkcjonujący w XVI i XVII w., powstały po likwidacji zabudowań średniowiecznych;

7. folwark nowożytny istniejący w XIX i XX w. (Florek, Sadowski *w druku*).

* * *

Niewątpliwie najciekawszym wynikiem przeprowadzanych badań archeologicznych było odkrycie pozostałości nieznanego wcześniej (por. Rolska-Boruch 1999) późnośredniowiecznego folwarku z bogatym zestawem zabytków ruchomych. Wśród nich, poza wspomnianym skarbem monet, który powinien stać się przedmiotem odrębnego opracowania, na szczególną uwagę zasługują znalezione w obrębie obiektu nr 23 następujące militaria i elementy oporządzenia jeździeckiego:

1. grot oszczepu (tabl. I:1); wykonany z żelaza; smukły egzemplarz z okrągłą tulejką, w ok. 1/3 długości przechodzącą w niewyodrębnione, spłaszczone, prostokątne w przekroju ostrze (liść); wymiary: dł. – 160 mm, śred. tulejki – 17 mm, maksymalna szer. ostrza – 15 mm, maksymalna grub. ostrza – 8 mm;

2. grot beltu kuszy (tabl. I:2); żelazny grot z okrągłą tulejką i smukłym, romboidalnym w przekroju liściem; wymiary: dł. – 117 mm, śred. tulejki – 14 mm, dł. liścia – 75 mm, maksymalna szer. liścia – 20 mm, maksymalna grub. liścia – 10 mm;

3. grot beltu kuszy (tabl. I:3); żelazny, z owalną w przekroju tulejką przechodzącą w romboidalny, początkowo kwadratowy, w najszerszym miejscu prostokątny w przekroju liść; wymiary: dł. – 93 mm, śred. tulejki – 14 x 9 mm, dł. liścia – 55 mm, maksymalna szer. liścia – 10 mm, maksymalna grub. liścia – 7 mm;

4. półfabrykat grotu strzały (tabl. I:4); żelazny, z kwadratowym trzpieniem i prostokątnym liściem; wymiary: dł. całkowita – 85 mm, dł. liścia – 70 mm, grub. trzpienia – 3 mm, maksymalna grub. liścia – 6 mm;

5. jelec kordu (tabl. I:5); wykonany z żelaza; łukowato wygięty w kierunku główki, z podwiniętymi do góry, zwężającymi się końcami, w rzucie z góry w kształcie spłaszczonej soczewki, z symetrycznym, prostokątnym otworem na umieszczenie na główce; wymiary: dł. – 98 mm, maksymalna grub. – 15 mm, maksymalna szer. – 18 mm, dł. otworu do umieszczenia na główce – 54 mm, szer. otworu – 2 mm;

6. strzeżenie (tabl. I:6); wykonane z żelaza, lewe; z asymetrycznym kabłąkiem z okrągłego w przekroju pręta, ucho i stopka z grubej blachy; ucho kształtu prostokątnego, z 4 półokrągłymi

wycięciami w górnej części, stopka kształtu prostokątnego, z jednej strony zwężająca się na grubość kabłąka, z drugiej strony zaokrąglona, wygięta i częściowo zachodząca na kabłąk; wymiary: wys. kabłąka – 118 mm, grub. kabłąka – 6 mm, stopka – 96 x 27 mm, ucho – 65 x 21 mm;

7. ostroga żelazna (tabl. II:1); częściowo uszkodzona; z prostymi ramionami kabłąka zakończonymi zaczepami w formie stykających się trzech owalnych tarczek; w jednej z tarczek otwór na rzemień; bodziec odchylony nieznacznie od płaszczyzny kabłąka, dość krótki, z rozwidleniem (widełkami) do mocowania kółka lub gwiazdki; wymiary: dł. całkowita – 170 mm, rozstaw ramion kabłąka – ok. 80 mm (jedno ramię uszkodzone), grub. kabłąka – 8 mm, dł. bodźca – 55 mm;

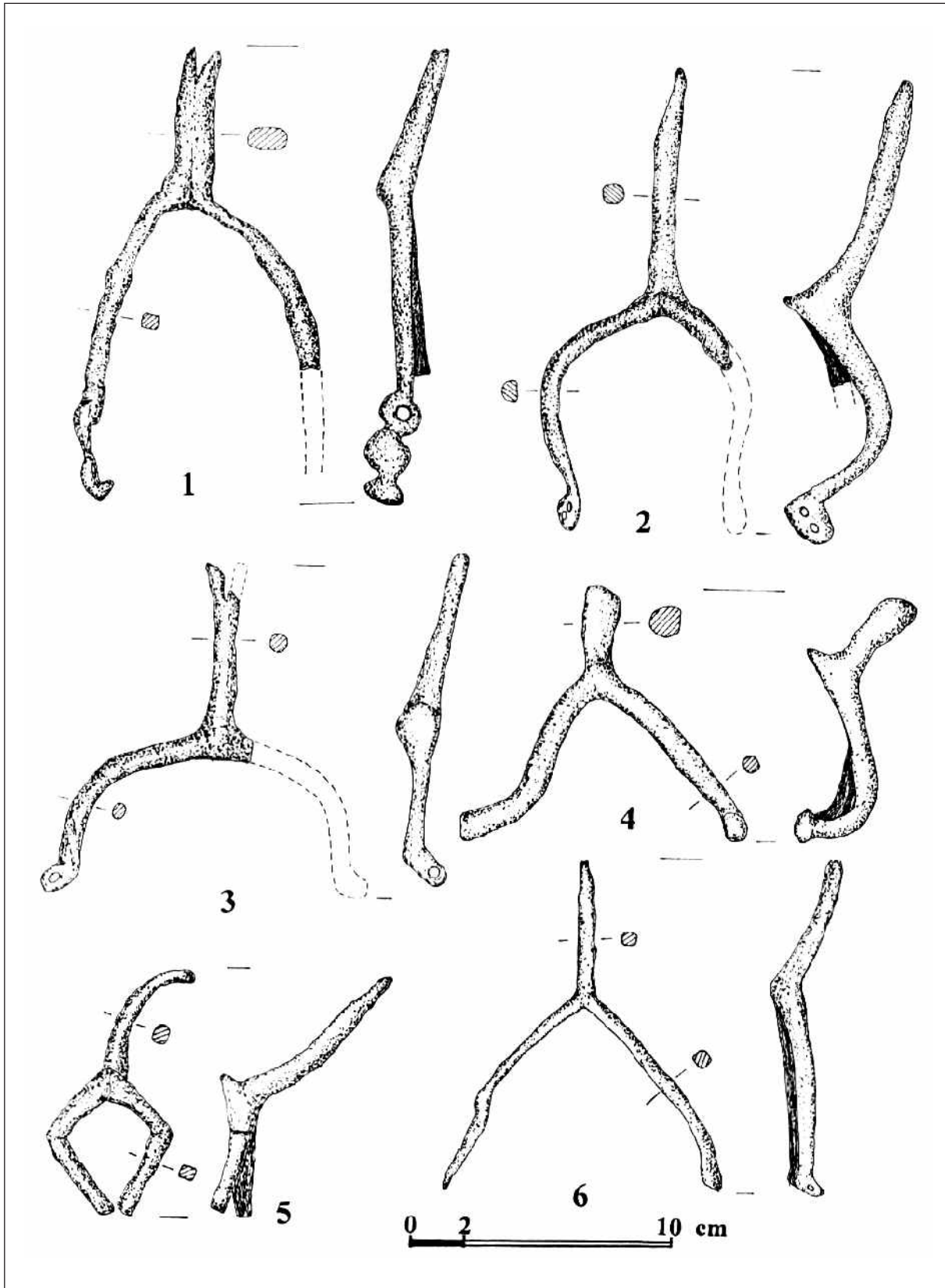
8. ostroga żelazna (tabl. II:2); częściowo uszkodzona; z łukowato wygiętymi ramionami kabłąka zakończonymi odgiętymi pod kątem prostym zaczepami (zachowany tylko jeden), z dwoma otworami do mocowania rzemieni; bodziec długi, z prostą szyjką przechodząca w nie wyodrębniony kolec; wymiary: dł. całkowita – 178 mm, rozstaw ramion kabłąka – ok. 62 mm (jedno ramię uszkodzone), grub. kabłąka – 8-10 mm, dł. bodźca – 90 mm.

9. ostroga żelazna (tabl. II:3); częściowo uszkodzona (odłamane jedno ramię kabłąka); z prostymi, szeroko rozstawionymi ramionami kabłąka zakończonymi odchylonymi na zewnątrz zaczepami z jednym otworem na rzemień; bodziec w płaszczyźnie kabłąka, z rozwidleniem (widełkami) do mocowania kółka lub gwiazdki; wymiary: dł. całkowita – 125 mm, rozstaw ramion kabłąka – ok. 120 mm (jedno ramię uszkodzone), grub. kabłąka – 6-8 mm, dł. bodźca – 60 mm;

10. ostroga żelazna (tabl. II:4); z łukowato wygiętymi ramionami kabłąka zakończonymi kulistymi zgrubieniami zaczepów do mocowania rzemieni; bodziec krótki, z nie zachowaną częścią końcową (widełkami bądź kolcem); wymiary: dł. całkowita – 98 mm, rozstaw ramion kabłąka – ok. 95 mm, grub. kabłąka – 8-9 mm, dł. bodźca – 30 mm;

11. ostroga żelazna (tabl. II:5); z uszkodzonymi i pociętymi zakończeniami ramion kabłąka, odgiętym bodźcem; ramiona kabłąka proste, o nieznanym zakończeniu, bodziec długi, zakończony wąskim kolcem; wymiary: dł. całkowita – 110 mm, rekonstruowany rozstaw ramion kabłąka – 70-80 mm, grub. kabłąka – 9 mm, dł. bodźca – 66 mm;

12. ostroga żelazna (tabl. II:6); z prostymi ramionami kabłąka zakończonymi odgiętymi na zewnątrz zaczepami bez otworków na rzemień; bodziec odchylony nieznacznie od płaszczyzny kabłąka, dość długi, wąski, z uszkodzonym zakończeniem, prawdopodobnie pierwotnie w formie

Tabl. II. Suchynia, pow. Kraśnik. 1-6 – ostrogi żelazne. Rys. M. Florek.

Pl. II. Suchynia, Kraśnik distr. 1-6 – iron spurs. Drawn by M. Florek.

kolca; wymiary: dł. całkowita – 130 mm, rozstaw ramion kabłąka – 100 mm, grub. kabłąka – 5-7 mm, dł. bodźca – 50 mm.

* * *

Opisane wyżej zabytki reprezentują formy typowe dla późnego średniowiecza, występujące dość powszechnie na stanowiskach z tego okresu. Dotyczy to szczególnie grotów bełtów, w części także ostróg, natomiast do mniej częstych znalezisk należą strzemiiona, groty oszczepów i broń biała (bądź – jak w naszym wypadku – jej elementy; por. Glinianowicz 2005). Interesujący i dość rzadki jest zwłaszcza jelec kordu, do którego najbliższą terytorialnie analogią jest zabytek z Poręby Wielkiej, pow. Limanowa, woj. małopolskie (Głosek 2003, 38, ryc. 9). Podobny wygięty jelec znany jest też z Gorzowa Śląskiego, woj. opolskie (Marek 2004, 47, ryc. 2:a). Niemal identyczny okaz pochodzi natomiast z Mstenic, okr. Třebíč w Czechach. Wedle autorów opracowania jego wygięte końce wieńczą zoomorficzne główki. Jelec ten datowany jest na 1. połowę XV w. (Nekuda, Ustohal 2003, 224, obr. 1:6; Marek 2004, 48). Natomiast w przypadku ostróg z Suchynii zwraca uwagę pewna archaiczność części z nich (zabytki nr 7, 9, 11-12), widoczna w prostym ukształtowaniu ramion kabłąka i nieznacznym odchyleniu bodźca w stosunku do jego płaszczyzny (brak charakterystycznego dla większości ostróg późnośredniowiecznych i nowożytnych wygięcia ramion kabłąka i wyraźnego odchylenia bodźca), co zbliża je do ostróg wczesnośredniowiecznych odmiany 2 typów I i II wg Zofii Hilczerówny (1956), a także stosowaniu zakończeń bez otworów na rzemień. Ta nietypowa forma, powodująca, że nie mieszczą się one w klasyfikacji ostróg późnośredniowiecz-

nych Stanisława Kołodziejewskiego (1985), może wynikać bądź z zapóźnień stylistycznych produkującego je warsztatu, bądź braku umiejętności ich wytwórcy. Niewykluczone również, że mamy do czynienia z egzemplarzami niewykończonymi (stąd brak np. otworów na rzemień). Możliwe bowiem, że jakaś część znalezionych w Suchynii zabytków żelaznych, w tym militariów i elementów oporządzenia jeździeckiego (a także sprzęczek, różnego rodzaju okuć, podków, gwoździ itd.), została wyprodukowana na miejscu, w warsztacie metalurgicznym (kuźni), zajmującym najniższą kondygnację budynku, którego pozostałością jest obiekt nr 23.

Ustalenie bliższej chronologii opisanych militariów i elementów oporządzenia jeździeckiego (a także innych znalezionych z nimi przedmiotów) umożliwiał znaleziony w tym samym obiekcie (pod podłogą najniższej kondygnacji) skarb monet składający się z denarów jagiellońskich (wśród oznaczonych głównie monety Władysława Warneńczyka oraz pojedyncze egzemplarze Władysława Jagiełły i Kazimierza Jagiellończyka) wybitych między 1431 a 1456 (bądź 1447) r.³ Ponieważ skarb został ukryty przypuszczalnie tuż przed zniszczeniem budowli, której pozostałością jest obiekt 23, stąd wniosek, że musiało to nastąpić około połowy bądź w początkach 2. połowy XV w. – krótko po 1447 r. bądź, co bardziej prawdopodobne, po 1456 r. Militaria i elementy oporządzenia jeździeckiego znalezione w zniszczonym obiekcie muszą zatem pochodzić sprzed połowy XV w. Ponieważ brak przesłanek do przyjęcia, by budynek, którego pozostałością jest obiekt 23, funkcjonował dłuższy czas (więcej niż 50-60 lat), za najbardziej prawdopodobne wydaje się ich datowanie na okres między końcem XIV a połową XV w., raczej bliżej tej ostatniej cesury.

dr Marek Florek

Instytut Archeologii UMCS w Lublinie

Bibliografia

Florek M., Sadowski S.

w druku *Sprawozdanie z badań weryfikacyjno-sondażowych stanowisk archeologicznych na terenie planowanego zbiornika wodnego na rzece Wyznicy w miejscowości Suchynia, gm. Kraśnik, woj. lubelskie (stanowiska Suchynia 7, Suchynia 8, Suchynia 9, Suchynia 10, Suchynia 11)*, APS 8.

Glinianowicz M.

2005 *Stan badań nad uzbrojeniem późnośredniowiecznym w Małopolsce*, AMM 1, s. 143-164.

Głosek M.

2003 *Broń biała*, [w:] *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1450-1500*, red. A. Nowakowski, Toruń.

³ Ekspertyzę monet wykonał dr hab. Borys Paszkiewicz.

Marek L.

2004 *Przyczynek do poznania broni białej wrocławskiej piechoty z XIV-XVI wieku*, [w:] *Wrocław na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych. Materialne przejawy życia codziennego*, Wratislavia Antiqua 6, red. J. Piekalski, K. Wachowski, Wrocław, s. 41-56.

Nekuda R., Ustohal V.

2003 *Militária ze Mstenic*, *Ve službách archeologie IV*, s. 223-228.

Kołodziejowski S.

1985 *Les éperons à molette du territoire de la Petite Pologne au Moyen Âge*, [w:] *Mémoires Archéologiques*, red. A. Kokowski, Lublin, s. 161-179.

Rolska-Boruch I.

1999 *Siedziby szlacheckie i magnackie na ziemiach zwanych Lubelszczyzną*, Lublin.

Marek Florek

MILITARIES OF THE LATE MEDIEVAL KNIGHT FARM IN SUCHYNIA, KRAŚNIK DISTRICT, LUBLIN VOIVODSHIP

Summary

The remains of the unknown previously knight grange (court?), functioning probably between the second half of the 14th century and the second half of the 15th century, were discovered among the other findings during archaeological excavations in position 11 in Suchynia, Kraśnik municipality, Lublin voivodship (AZP 84-78/52). One of the buildings (No. 23) connected with this colonization phase can be treated as a remains of a large, partially subterranean wooden building, most likely of a tower character, with a smithy or metallurgic workshop on the lowest floor. The subject of this study is a military and equestrian elements collection found in the smithy mentioned above. The

collection includes a spearhead, two quarrel heads, semi-finished arrowhead, cross-guard of falchion, stirrup and six spurs. These artefacts could be dated on the period between the end of the 14th century and the beginning of the second half of the 15th century on the basis of the treasure of Jagiellonian denarii found in the same building. There is a possibility that some part of the iron artefacts found in Suchynia, including militaries and some elements of the equestrian equipment (and also buckles, various types of ferrules, horseshoes, nails, etc.) was produced in the metallurgic workshop (smithy), situated in the lowest part of the building No. 23.

Translated by Joanna Wydrzyńska